

STEENUILEN ROND WIJK BIJ DUURSTEDE

Ton Janssen

Bij het afscheid van mijn werk, toen ik met pensioen ging, werd mij door Joep van der Laar gevraagd wat ik met al mijn vrije tijd ging doen. Ik zei dat ik rond Wijk bij Duurstede steenuilen zou gaan tellen, want ik wist niet hoeveel er zaten. Ik was daar wel nieuwsgierig naar, want de steenuil had bij mij een warm plekje gekregen toen ik in de jaren zeventig in Lienden, in de Betuwe, woonde en ik ze veelvuldig hoorde. Dat was bij Joep niet tegen dovemansoren gezegd. Wist ik veel dat hij in zijn studietijd met Piet Fuchs, de steenuilenonderzoeker, in de Betuwe had meegelopen. Hij zorgde er wel voor dat het initiatief niet in het vergeetboek raakte.

En zo kwam het dat ik in 1997 daadwerkelijk aan de slag ging. Het eerste jaar was meer een gebiedsverkenning. Daarna, in 1998, telde ik systematisch een vast gebreid gebied.

Gekozen gebied

De vogelwerkgroep in Wijk bij Duurstede had in de jaren 1991 tot en met 1995 steenuilen geteld rond Wijk bij Duurstede met wisselend resultaat. Dit gebeurde niet met de SOVON-methode. In 1991, 1992 en 1995 is één avond geteld en in 1993 en 1994 op twee avonden. In 1994 was het gebied uitgebreid tot de gehele gemeente Wijk bij Duurstede dankzij meer beschikbare tellers. Toen werden er op 54 plaatsen steenuilen gehoord. Jammer genoeg werden in sommige jaren niet alle blokken bezocht. Na 1995 werd slechts één avondexcursie gehouden om naar steenuilen te luisteren. De indruk was dat het aantal steenuilen afnam. De resultaten van deze tellingen kunnen slechts als indicatief worden gezien.

Ik besloot in ieder geval intensiever het gehele gebied binnen de gemeentegrenzen van Wijk bij Duurstede gedurende meerdere jaren te tellen. Uiteindelijk viel het met enkele kleine uitbreidingen nog iets groter uit. Het huidige telgebied beslaat ruim 5200 ha.

Methode van tellen

Ik tel in de periode van half februari tot eind april. Daarbij doorkruis ik op de fiets de gehele gemeente, alle wegen benuttend. Hierbij laat ik op gepaste afstand de contactroep horen en luister of er wordt geantwoord. Daarbij moet het droog weer zijn en niet te hard waaien, tot 4 Bft, om een goed resultaat te krijgen. Bij goed weer rond volle maan zijn de steenuilen het meest roeplustig. De plekken waar driemaal met een tussenpoos van 14 dagen wordt gereageerd, worden meegenomen in de telling als een territorium. Dit betekent dat ik zeker vier- tot vijfmaal alle wegen 's avonds langs fiets. Door de grootte van het telgebied en de wijze van telling kost me dat elk jaar tussen de 30 tot 35 avonden.

Het is wel zo dat deze nauwgezetheid tot een onderschatting leidt van het aantal, maar de zekerheid van de plaatsen die wel worden meegenomen, is groot. Soms hebben de uilen gewoon geen zin om te antwoorden. Zo heb ik één plek waar nooit wordt gereageerd, maar door de controle van de nestkast die daar in een

appelboom hangt, kon wel elk jaar een broedgeval worden vastgesteld. In 2011 had ik nog twee andere bezette kasten waar de roep niet driemaal kon worden vastgesteld. Uiteraard worden die wel in de telling als vastgesteld territorium meegenomen. Voor het vaststellen van een trend in de populatie is het van belang de eenmaal ingezette methode te handhaven.

Steenuil - Paul Derksen

Wat is de trend?

Mag je over een reeks van 4 jaar tellen al van een trend spreken? Ik meen dat je daar voorzichtig mee moet zijn en over een langere reeks van jaren pas een conclusie mag trekken.

Over de jaren 2008 tot en met 2011 had ik respectievelijk 40, 41, 44 en 45 territoria in het blok. Dat lijkt op enige toename, maar hou je rekening met de toename van je kennis van je gebied, dan zou je het ook als stabiel kunnen beschouwen. Je kunt er die eerste jaren enkele hebben gemist, waar je nu stevast meerdere keren luistert en ze waarneemt.

Op 5200 ha is een gemiddelde van 42,5 paar geen hoge dichtheid. De beste gebieden in Nederland tellen zo'n 4 paar per 100 ha. Hier is dat 0,8 paar per 100 ha. Wel moet daarbij worden gerealiseerd dat in dit grote blok ook alle bosgebieden en kernen zijn opgenomen.

Steenuilen kunnen honkvast zijn, maar soms ook zomaar verkassen naar een plekje bij de burens. En ook binnen een gebied kunnen verschuivingen optreden.

Zo had ik dit jaar geen steenuilen in Overlangbroek. De twee jaren daarvoor zaten er 3. In één geval zal de dakvernieuwing van een schuur de oorzaak geweest kunnen zijn. Bij de Steenen Brug in Langbroek is een steenuil verdrongen door een bosuil die in een hoogstamboomgaardje een nestholte vond naast de boom met de nestkast met de steenuil. Die bosuil broedt er nu twee jaar. In het gebied tussen Kromme Rijn en Amsterdam-Rijnkanaal had ik dit jaar het hoogste aantal (23) van alle vier de jaren. Gemiddeld over deze jaren had ik 11 territoria in Langbroek, 20 in het Kromme Rijngebied, 7 langs de Rijndijk, 4 langs de Lekdijk en 1 territorium in de stadsboomgaard midden in Wijk bij Duurstede. Hoewel het gebied Langbroek zeker zo groot is als het gebied tussen Kromme Rijn en Amsterdam-Rijnkanaal, zal de structuur van het gebied met landgoedbossen een oorzaak zijn van de lagere bezetting met steenuilen.

Steenuil jong - Paul Derksen

Broedgelegenheid

Steenuilen broeden in oude schuurtjes en oude knotwilgen waar zij geschikte holttes in vinden. Die zijn steeds minder voorradig. Maar steenuilen zijn bijzonder inventief. Ook in moderne fruitschuren huizen ze onder het dak waar ze de mogelijkheid vinden om in het isolatiemateriaal een holte te maken. En ik had een geval waarbij gebruik werd gemaakt van een flexibele koker voor een ventilatieafvoer die buiten lag opgeslagen en met resultaat.

Naast het tellen ben ik nestkasten gaan uitzetten om in ieder geval meer aanbod van nestplekken op geschikte plaatsen te creëren. Meestal zijn boeren en burgers in het buitengebied zeer welwillend bij het plaatsen van een nestkast. Als deze wordt gebruikt, worden ze zelfs heel enthousiast.

De afgelopen jaren heb ik in het telblok en de directe omgeving 40 nestkasten uitgezet. Konden deze eerst met subsidie van buiten worden betrokken; de laatste twee jaar maak ik ze zelf. Het hout wordt ter beschikking gesteld door een bedrijf uit Wijk bij Duurstede. Daarnaast zijn er in het telgebied door anderen in het verleden steenuilenkasten aangebracht. In totaal loop ik nu 55 steenuilenkasten na.

Nestkastcontrole

In 2010 ben ik met de nestkastcontrole begonnen. Dit omdat de reproductie landelijk te laag blijkt om de populatie op peil te houden. Onderzoek door middel van nestkastcontrole kan hopelijk wat meer duidelijkheid geven over de oorzaak. Ook dat is tellen. Vorig jaar had ik 5 kasten in het blok en 2 erbuiten bezet en bovendien een kerkuilenkast met een steenuilennest. Dit jaar waren er 10 kasten in het blok en 2 erbuiten bezet.

Als de kast niet als broedgelegenheid wordt gebruikt, kan het nog wel worden gebruikt door het mannetje terwijl het vrouwtje een oude vertrouwde broedgelegenheid in de nabijheid benut. Zo heeft de kast zeker zijn nut voor de steenuil. Ook worden kasten gebruikt door andere vogels. Ik vond er spreuwen in maar ook een koolmees die geen probleem had met de maat van de opening en een bosmuis die zijn nest in het hol van de "steenuil" waagde te maken.

	2010	2011	Langjarig Gemiddelde ¹
Aantal legsels	8	12	
Aantal eieren	34	45	
Gemiddeld aantal eieren per nest	4,3	3,8	3,7
Aantal uitgekomen jongen	27	31	
Gemiddeld aantal uitgekomen jongen per nest	3,6	2,6	
Aantal uitgevlogen jongen	19	24	
Gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per nest	2,4	2	2
Eisucces ²	56%	53%	

Tabel 1 Resultaten van nestkastcontrole. ¹ Langjarig gemiddelde, Van Harxen en Stroeken 2011. ² Eisucces is het percentage uitgevlogen jongen van het totaal aantal gelegde eieren.

Resultaten

In de tabel zijn de resultaten van de nestcontroles samengevat. In 2010 was de legselverdeling: 1 nest met 2 eieren, 1 met 3, 3 x 4, 2 x 5 en 1 nest met 7 eieren. Dat laatste nest was in de kerkuilenkast. Van deze eieren is 20,5 % niet uitgekomen, waaronder het nest met 2 eieren dat werd verlaten. De oorzaak daarvan is onbekend.

In 2011 waren er 10 bezette steenuilenkasten binnen het telblok en 2 daarbuiten.

Van de 12 legfels zijn er 3 met 10 eieren verloren gegaan. Eén legfel werd in het eistadium verlaten door het verlies van het mannetje dat later in een lege schuur, waar hij niet wist uit te komen, dood werd gevonden. Een tweede geval is verstoord door het weghalen van een oude regeninstallatie met metalen pijpen van de zolder waar de nestkast hing. Van het derde verlaten nest is de oorzaak onbekend. Een nest met 4 jongen is verstoord. De jongen vond ik in het nest. Vlak bij de nestkast lag een geslagen jonge kauw en bovenop de nestkast lagen veerresten van de kauw. Mogelijk is ook het vrouwtje steenuil slachtoffer geworden van deze jager.

De gemiddelde waarden van de nestcontroles in het onderzochte gebied komen overeen met de langjarige gemiddelden van Van Harxen en Stroeken (2011).

Tot slot

Het tellen maakt je bekend. Dat blijkt uit opmerkingen als "ik zag je vorige week weer fietsen". Nu val ik wel op, want ik draag altijd een reflecterend hesje uit oogpunt van veiligheid. Mensen komen ook wel vragen wat je doet en blijken dan geïnteresseerd en hebben soms mededelingen over waar een steenuil zit of heeft gezeten. Zeker oudere boeren maken er graag een praatje over. Jonge boeren hebben het soms te druk. Zo kwam ik er bij één vragen of hij wist waar z'n uiltje zat. Het antwoord was: "ik hou koeien en geen uilen".

Mensen bij wie je een nestkast kunt plaatsen, zijn veelal zeer geïnteresseerd en zuinig op hun uiltje. Met deze mensen heb je vaak goede en leuke contacten. Dat maakt het tellen tot een bijzonder prettig werk.

Literatuur

Harxen, R. van en P. Stroeken. De Steenuil. KNNV, 2011.